

Grigol Jokhadze
გრიგოლ ჯოხაძე
Ilia State University
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი

Unconscious Passages and Belated Resonance (Osip Mandelstam's Essay "Homecoming")

გაუცნობიერებელი პასაჟები და დაგვიანებული რეზონანსი
(ოსიპ მანდელშტამის „დაბრუნება“)

Osip Mandelstam's essay "Homecoming" has never been the object of the Georgian Literary criticism. It is all the more appropriate to say that the both essays – "Homecoming" as well as "Mensheviks in Georgia" – additionally reveal several proverbial layers of poet's artistic and personal portrait. In terms of political preferences or belonging, the poet supports the Soviet government and criticizes everything that contradicts it. His behavior is determined by the political conjuncture, the service of which the poet does not disdain, but uses it rather profitably. Seemingly, we deal with the stage of Mandelstam's biography when he is not an archetype of the Poet but just a human being.

Key Words: Osip Mandelstam, Georgia, homecoming, the inertia of Soviet great-power policy

საკვანძო სიტყვები: ოსიპ მანდელშტამი, საქართველო, შინ დაბრუნება, საბჭოთა ძალაუფლების პოლიტიკის ინერცია

საქართველოსთან დაკავშირებული რუსული მხატვრული ტექსტების შეფასებისა და წვდომის საკითხი დღემდე ამბივალენტურ განცდას ბადებს: ერთი მხრივ, დასაზიანებია, რომ ბევრი რამ კვლავაც დასადგენია, მეორე მხრივ კი, დიდი ლიტერატურის ხიბლიც ისაა, რომ მისი ერთხელ და სამუდამოდ წვდომა და მიხვედრა საერთოდ შეუძლებელია.

ასეთ ფიქრებს აღძრავს დიდი რუსი პოეტის, მეოცე საუკუნეში ლამის პოეტის არქეტიპად მიჩნეული ოსიპ მანდელშტამის რამდენიმე ნარკვევი, რომელთაგან ერთ-ერთით („დაბრუნებით“ (Возвращение) ქართული კრიტიკა არც არასოდეს დაინტერესებულა (Мандельштам, 2011, გვ. 34-39).

ნარკვევის გამოქვეყნებას მანდელშტამი ვერ მოესწრო. „ოგონიოკში“ არ დაუბეჭდეს, აპოლიტიკური. მის ნაცვლად, მანდელშტამმა „ოგონიოკს“ „მენშევიკები საქართველოში“ შესთავაზა, რომელიც, მეტწილად, იმავე ფაქტობრივ მასალაზე დაეწერა. დაუბეჭდეს. თუმცა მოგვიანებით, 1928 წელს, მანდელშტამმა თვითონ (და თითქმის იტერიულად!) იუარა როგორც ამ, ისე – საქართველოსთან დაკავშირებულ სხვა ტექსტების კრებულში შეტანა (Мандельштам, 1990, გვ. 392; Мандельштам, 1999, გვ. 97-98; Мандельштам, 1928, გვ. 191; Мандельштам, 1987, გვ.76-77).

ნარკვევი „დაბრუნება“ 1987 წელსდა გამოუქვეყნებიათ მწერალ სვეტლანა ვასილენკოსა და ფსიქიატრსა და ლიტერატურათმცოდნე იური ფრეიდიხს, ნადეჟდა მანდელშტამის ანდერძის აღმასრულებელს, იმ ვერსიის საფუძველზე, რომელიც პოეტის ქვრივს ჰქონია.

საერთოდ, „ოგონიოკთან“ მანდელშტამი ნაყოფიერად თანამშრომლობდა.

ჯერ კიდევ სამოქალაქო ომის დროს „ოგონიოკის“ მომავალ რედაქტორთან, ცნობილ ჟურნალისტთან, კრიტიკოსსა და ჯაშუშთან (1898-1940), მიხაილ კოლცოვთან ერთად მანდელშტამიც

არაერთხელ სტუმრებია კიევს. იქ არა მხოლოდ ნაწარმოებებს უბეჭდავდნენ, არამედ უხდიდნენ კიდევ: უკრაინა ჯერ ისევ მაძლარი იყო და, პირდაპირი მნიშვნელობით, ასაზრდოებდა სტუმრებს (Петников, 2012, გვ. 315).

1923 წელს მანდელშტამის 8 სხვადასხვა (თუმცა აშკარად კონიუნქტურული!) ნარკვევი დაბეჭდილა „ოგონიოკში“, რომელთა შორისაცაა „მენშევიკები საქართველოში“. ამას იოლად ხსნიან: იმხანად ჰონორარი თარგმანებისა და ჟურნალისტური ოპუსებისთვის, ფაქტობრივად, გამოკვების ერთადერთი წყარო იყო. მაგალითად, აი, რას სწერს მანდელშტამი მამას 1923 წლის ნოემბერში: „რას ვშვრები? ფულისთვის ვშუშაობ. მძიმე კრიზისია. გაცილებით მძიმე, ვიდრე – გასულ წელს. მაგრამ ვითარება უკვე გამოვასწორე. ისევ „წამოვიდა“ თარგმანები, სტატიები და მისთ“ (მანდელშტამი 1923 წლის „ოგონიოკში“; სესლავისნსკი).

მით უფრო საინტერესოა იმის შედარება, რაც ამ ნარკვევში წერია, იმასთან, რის დაწერაც ავტორმა საჭიროდ მიიჩნია, ხოლო გამოქვეყნებას რედაქცია დასთანხმდა. ნარკვევი „მენშევიკები საქართველოში“ პირველად დაიბეჭდა Огонек-ში (Огоньк, 1923, გვ. 2-6). 1987 წელს გადაბეჭდილია Литературная Грузия-ში (№ 9, с. 204-208 (პაველ ნერლერის პუბლიკაცია) (Мандельштам, 1990, გვ. 392).

* * *

„დაბრუნება“, როგორც პუბლიკატორები აღნიშნავენ, პირობითი სათაურია – ძმები ოსიპ და ალექსანდრე მანდელშტამები ყირიმიდან, საქართველოს გავლით, მოსკოვში ბრუნდებოდნენ. სამ-წუხაროდ, არ უთითებენ, თვითონ უწოდეს ასე თუ ნადეჟდა მანდელშტამმა.

* * *

1920 წელს (ტექსტში შეცდომით მითითებულია 1919 წელი, გ.ჯ.). ბათუმში, განათებულსა და სუფთაში, რომლის ანტიპოდადაც ავტორი ნახევრად ბნელ ფეოდოსიას წარმოადგენს, უცხო და უსაქმური ხალხი ცხოვრობს.

გემიდან ჩამოსულთათვის პასპორტები ჩამოურთმევიათ. ავტორი ირონიულად შენიშნავს, რა საჭიროა პასპორტები თავისუფალ ქვეყანაშიო.

გამოუცდელი სტუმრები უსიამო ვითარებას გადაჰყრიან: ჩვენ ვეძებდით კაფეს, სახელად – „მაწონი“, ეს კი იტალიურად „დოს“ ნიშნავს და ყველა კაფეზე ეწერა, რომ იქ მაწონს ყიდდნენო. ეს მანდელშტამის ირონიული შენიშვნაა: ისე ჩანს, აქ ავტორი „მაწონის“ ფსევდოიტალიურ ჟღერადობას აშარჟებს და განაგრძობს: „როგორც იქნა, ვიპოვეთ ჩვენი „მაწონი“ – ღორღით მოფენილი ეზო, მაგიდებს წამოხურული ქოლგა-სოკოებით, და დღე დავაგვირგინეთ ფინჯანი თურქული ყავით და ნამდვილი თხევადი ოქროთი – ერთი სირჩა ცხელი მარტელით. სწორედ აქ შევხვდით აწოწილ აგნიცევს“ (სხვათაშორის, ამავე ეპითეტს (რუსულად – долговязый) იყენებს ალექსანდრ ვერტინსკი აგნიცევის აღსაწერად, 1921 წელს სევასტოპოლში რომ შეჰხვედრია) (Купферштейн, 1998, გვ. 59).

მანდელშტამის აღწერით, აგნიცევს „საზარელი ბრასლეტით დაებორკა მაჯა. სიმთვრალემ სძლია და გადასაკოცნად დაიხარა (ორიგინალშია: Он спьяну полез целоваться), მაგრამ, როცა შეიტყო, რომ მოსკოვში მივდიოდით, მაშინვე დასევდიანდა და გაქრა“.

პოეტი ნიკოლოზ აგნიცევი (1888-1932) რამდენიმე რუსული თეატრის სული და გული იყო – პოეტი, ლიბრეტოების, პიესებისა და ფელეტონების ავტორი. უკრაინაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ზღვის სანაპიროს გამოჰყოლია და ჯერ – ფოთსა და ბათუმში, შემდეგ ტფილისში უშუშავია. როცა აქაც ბოლშევიკები მოვიდნენ, სევასტოპოლში წასულა, შემდეგ კი – უცხოეთში (Купферштейн, 1998, გვ. 59). 1923 წელს, როცა მანდელშტამი ნარკვევს წერს, აგნიცევი ემიგრანტია. ავტორი, ძირითადად, სწორად ხატავს მის პორტრეტს: აგნიცევს მართლაც უყვარდა სმა და უცნაური აქსესუარებით დახუნძვლა. ის ფინალური შენიშვნა კი, როცა გაიგო, მოსკოვში ვბრუნდებოდით, მაშინვე მოიღუმა და გაქრაო, ორ რამეს მაინც მავარაუდებინებს: აგნიცევს ან გული დასწყდა, რომ ძმები მანდელშტამები მშიერ და სისხლიან მოსკოვს უბრუნდებოდნენ, ან იმან შე-

აშფოთა, რომ საბჭოური სინამდვილე ეღიარებინათ. თუ ეს ბოლო თეზისი სიმართლესთან ოდნავ ახლოსაა, მაშ, მანდელშტამიც არც თუ სასიამოვნო ფერებს იმეტებს საბჭოეთიდან გაქცეული ხელოვანის პორტრეტის დასახატად, რათა ეს კონიუნქტურა სათანადოდ დაფასდეს!

* * *

საქართველოს სტუმრებს დილით მიუკითხავთ რომელიდაც კომისრისთვის, რათა პასპორტები დაებრუნებინათ. მისი ვინაობა დაუზუსტებელია როგორც ამ ტექსტში, ისე – ნარკვევში „მენ-შევიკები საქართველოში“.

მანდელშტამს, იმის დასამოწმებლად, რომ საქართველოში მეგობრები ჰყავდა, ჩამოუთვლია პოეტები: რიურიკ ივნევი და სერგეი გოროდეცკი. გახარებულ კომისარს უთქვამს, ორივეს ვიცნობ, საქართველოდან გავასახლეთო.

და ეს სიმართლე იყო: საინტერესოა, რომ რიურიკ ივნევი (ნამდვილი გვარ-სახელია მიხაილ კოვალიოვი) სულაც თბილისელი გახლდათ, ოღონდ, როგორც მისი დღიურებიდან (Ивнев, 2009), ასევე – ავტობიოგრაფიული პროზიდან (ივნევი) ჩანს და შემდგომი საქმიანობაც ადასტურებს (1917 წლის მოვლენებს პოეტი მიესალმა. მეტიც: ალექსანდრ ბლოკსა და ვლადიმირ მაიაკოვსკისთან ერთად, სწორედ იმ დღეს, როცა „ოქტომბრის რევოლუციად“ წოდებული გადატრიალება წარმატებით დასრულდა, სმოლნში გამოცხადდა, გამოეხმაურა სახალხო განათლების კომისრის, ა. ლუნაჩარსკის მოწოდებას, და აქტიურად დაიწყო თანამშრომლობა ახალ ხელისუფლებასთან. ის ხდება ლუნაჩარსკის მდივანი, მუშაობს მუშურ-გლეხური წითელი არმიის ორგანიზების კოლეგიაში, მონაწილეობს სრულიად რუსეთის საბჭოების IV საკავშირო ყრილობის მუშაობაში, თავგაცობს რუსეთის პოეტთა კავშირს და სხვ. (Ивнев, 1995), თანაუგრძნობს ბოლშევიკებს და მტრობს დამოუკიდებელ საქართველოს. ეს კი მისივე სიტყვებია: „ვსევოლოდ ემილის ძე მეიერჰოლდი, იმხანად ნოვოროსისისკში რომ იმყოფებოდა, დამეხმარა საქართველოში ევაკუაციაში, რომელსაც სათავეში მენშევიკები ედგნენ. დავამყარე ურთიერთობა ბოლშევიკთა პარტიის კავკასიის იატაკქვეშა სამხარეო კომიტეტთან და რამდენიმე ლექცია წავიკითხე, რისთვისაც, საბოლოოდ, საქართველოდან გამასახლეს. ვლადიკავკასის გავლით მოსკოვში დაბრუნება 1920 წლის ნოემბერსდა შეეძლო“ (რიურიკ ივნევის მოგონებანი).

ვფიქრობ, ყველაფერი ნათელია. მხოლოდ იმას დავურთავ, რომ ივნევს 1919 წელს დაავალეს სააგიტაციო მატარებლის ორგანიზება და პერიფერიებში მოგზაურობა. ბუნებრივია, ქართულ მთავრობას ის ჯაშუშად მიეჩნია და გაემევებინა!

რაც შეეხება სერგეი გოროდეცკის: 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შესახებ მან თბილისში ყოფნისას შეიტყო, სადაც, თუ მანამდე სალიტერატურო საქმიანობით დაკავებულიყო, აწ პოლიტიკური სააგიტაციო ოპუსების წერა დაეწყო (გოროდეცკი). მოგვიანებით გოროდეცკიმ პ. მერკუროვთან ერთად დაარსა ჟურნალი „ნართი“ – მხატვრულ-სატირული ყოველკვირეული (1919), რომლის ფურცლებზეც ხანდახან საქართველოს მენშევიკ ლიდერთა შესახებ საკმაოდ მწვავე მასალები იბეჭდებოდა. მაგალითად, ჟურნალის პირველ ნომერში გამოექვეყნებინათ ნოე ჟორდანიას სატირული კარიკატურა (მთავრობის მეთაური წვერცანცარა თხად გამოეყვანათ!). ჟურნალის პოლიტიკური პოზიცია მალევე მიუჩნევიათ გასაკიცხად და აუკრძალავთ, ხოლო რედაქტორი – გაუსახლებიათ: „...დამით გამომეცხადა პირდაპირ რუსთაველის დროინდელი ფრესკიდან გადმოსული პირმშვენიერი ყმაწვილი და ალტერნატივა შემომთავაზა: ან – მეტეხის ციხე, ან – გაცლა, საითაც მსურდა. ოჯახთან ერთად ვიყავი. ამან განაპირობა ჩემი არჩევანი: გაცლა“ (Никольская, 2000, გვ. 134-135; Енишерлов).

იმას, რომ სინამდვილეში გოროდეცკი კავკასიას არ გასცლია, მისი შემდგომი საქმიანობა ადასტურებს, მაგრამ ნიშნულად მეჩვენება ეს მემუარიც: ანასტასი მიქოიანი – ცნობილი საბჭოთა დიდმოხელე იგონებს, რომ ერთხელ, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, მოსკოვში, სტეფანე შაუმიანის ქვრივის ბინაში შეკრებილიყვნენ გორკი, ლუნაჩარსკი, ენუქიძე, კამო, მიქოიანი, ლევ შაუმიანი. გორკის და ლუნაჩარსკის ლიტერატურაზე ცხოველი საუბარი გაეჩაღებინათ. უცებ

გორკიმ მიქოიანს მიმართა: – თქვენ მგონი ახლახან ჩამოხვედით კავკასიიდან, არა? რა ხდება იქაურ სალიტერატურო ცხოვრებაში? შეცბუნებულ მიქოიანს ლევ შაუმიანი წახმარებია და უამბია ვასილი კამენსკიზე, სერგეი გოროდეცკიზე, რიურიკ იენევიზე, რომელთაც მენშევიკურ ტფილისში შეხვედრია: ისინი ხშირად კითხულობენ ლექციებს, ლექსებს, ღირსეულად იქცევიან და, ყველაფერი ადასტურებს, რომ პროსაბჭოურად არიან განწყობილნი (სერებრიანი).

ამგვარად, ჩემი აზრით, მანდელშტამის ირონია სავსებით უადგილოა. ცხადია, მას ამის უფლება ჰქონდა, მაგრამ ესეც კონიუნქტურის წისქვილზე ასხამდა წყალს!

* * *

სტუმრები ვიზის მისაღებად გენერალ-გუბერნატორთან გაუგზავნიათ.

გამცილებელს ჯიბე გამობურცოდა: იქ ალბათ გასაღებთა აცმა ედო და ეს „თავისუფლების აღკვეთის საინკუბაციო პერიოდის“ მეტაფორადაც გამოდგებოდაო, – შენიშნავს მანდელშტამი და გენერალ-გუბერნატორს აღწერს: „ის იტალიელ გენერალს ჰგავს: მაღალია და ხმელი, რაღაც დაფნებით მოქარგულ მაღალსაყელოიან მუნდირში გამოწყობილი. მას მაშინვე გარს შემოერთყენ აკანებულ-ატიტინებული უსიამოვნო გარეგნობის ადამიანები. და ამ ფრინველებისათვის დამახასიათებელ ყაშყაში გამოარჩევდი ერთადერთ გასაგებ სიტყვას, ენერგიული ჟესტებისა და გადმოკარკლული თვალების თანხლებით, არაერთხელ რომ იმეორებდნენ: „ბოლშევიკი, ბოლშევიკი“ (აღსანიშნავია, რომ ამ სიტყვის რუსულად დაწერისას ავტორი საგანგებოდ უკუაგდებს რბილ ნიშანს ქართული მეტყველების სპეციფიზებისათვის! გ.ჯ.)“.

გენერალს განუცხადებია, უკან გაბრუნება მოგიწევთო. რატომ? – იმიტომ, რომ ცოტა პური გვაქვს. – მაგრამ ჩვენ აქ როდი ვრჩებით, მოსკოვში მივდივართ. – არ შეიძლება. აქ ასეთი წესია: რაკი ყირიმიდან ჩამოხვედით, ყირიმშივე უნდა გაემგზავროთ. აუდიენცია დასრულებულა.

დავაზუსტოთ ეს ტოპოსი.

გენერლის ვინაობას ნინო ტაბიძის მოგონებებითა ვადგენთ (ტაბიძე, 2016, გვ. 99-100). სხვა მემუარისტები (ნიკოლო მიწიშვილი, ტიციან ტაბიძე, ილია ერენბურგი, ნადეჟდა მანდელშტამი...) მას არ იხსენიებენ. ნინო ტაბიძე წერს: „...ტიციანი და ნიკოლო წავიდნენ გენერალ მდივანთან. ის პატივისცემით მოეკიდა მათ თხოვნას და მანდელშტამის კარანტინიდან გამოყვანის ნებართვა გასცა“.

ზემოთ მითითებული ავტორები კი მხოლოდ გენერალ ბენია ჩხიკვიშვილთან შეხვედრას ადასტურებენ. მოგვიანებით მასთან შეხვედრას იხსენებს მანდელშტამიც. იქნებ ერთმა გენერალმა კარანტინიდან დაიხსნა მანდელშტამი, მეორემ კი საერთოდ გაათავისუფლა!

ასეა თუ ისე, შესაძლოა დავუშვათ, რომ ნინო ტაბიძისეული „გენერალი მდივანი“ და მანდელშტამისეული „გენერალ-გუბერნატორი“ ერთი და იგივე პირია – ზაქარია (შაქრო) ასლანის ძე მდივანი, რომელიც იმხანად მართლაც მსახურობდა ბათუმის სამხედრო კომენდანტად (მდივანი ზაქარია).

მისი პორტრეტის დახატვისას პოეტი კვლავაც ირონიულია. ქართული სახელმწიფოს გენერალი იტალიელს ჰგავს. მისი უნიფორმაც კი მსუბუქი იუმორის ობიექტია: რაღაც დაფნებით მოუქარგავთ. მას გარს ატიტინებულ-აკაკანებულ-ყაშყაშებული თვალებგადმოკარკლული თანამშრომლები ახვევია. დაბოლოს, ლამის ქართველთა უტყუარად ამოსაცნობი ყბადაღებული მარკერი – უსწორო რუსული მეტყველება (Болшевик) და დამოუკიდებელი საქართველოს ოფიციალური დამოკიდებულება საბჭოთა ხელისუფლებისადმი!

ესეც კონიუნქტურის საამებელი სვლაა.

* * *

ავტორი სხვებთან ერთად ციხეში გამოუმწყვდევიათ:

„ცარიელი და ბინძური საკნის ქვის იატაკზე დაცოცავდა ჭაბუკი თურქი და კბილის ჯაგრისით გულისხმიერად წმენდდა ყველა ღრეჩოსა და კუთხეს. მას არაფრად ეპიტნავა, რომ მივედით

და ხელი შევუშალეთ, ჩვენი იქიდან გამოგდებაც სცადა, თუმცა ეს სრულიად შეუძლებელი იყო. იქ უნდა დავლოდებოდით გემს, რომელიც ყირიმში ჩაგვიყვანდა“.

იმ ადგილას, საკნის სარკმლიდან როგორ ათვალიერებდა ნარკვევის გმირი „იაპონურ“ ბორცვებს და მოტორიანი იალქნიანი ნავების მთელ ტყეს, ჩანაწერი წყდება.

ჟურნალ „იუნოსტში“ ნარკვევის გამომქვეყნებელნი საგანგებოდ შენიშნავენ:

„ხელნაწერის ნაწილი დაკარგულია. ნარკვევის – „მენშევიკები საქართველოში“ ნაბეჭდი ვერსიის აშიაზე ნადეჟდა მანდელშტამის მინაწერია, რომელიც, ნაწილობრივ, ცხადყოფს დაკარგული ტექსტის შინაარსს: „ქართველმა პოეტებმა შესთავაზეს ო.ე.-ს (ოსიპ ემილის ძეს, გ.ჯ.), თავდებად დასდგომოდნენ, მაგრამ იუარეს, მის ძმაზეც ეზრუნათ. აქ გამოტოვებულია – ქართველი პოეტების ვიზიტი, რომლებმაც ინახულეს და, წასვლისას, მიავიწყდათ. ქართველთაგან ვიღაცამ სთხოვა, ეს ადგილი ამოეღო. ოსიას არ უნდოდა. შემდეგ თავისით გაქრა“ (Мандельштам, 1987, გვ. 77).

მაშ, ნარკვევ „დაბრუნებაში“ იყო ადგილი, სადაც მანდელშტამი, ფაქტობრივად, ამხელდა ქართველ პოეტებს, მე კი თავდებად დამიდგნენ, მაგრამ ჩემი ძმის თავდება ვეღარ იკისრესო. მაშ, თავდებად დაუდგნენ, რომ პოეტი იყო და არა – ბოლშევიკების ჯაშუში (თუმცა, როგორც ზემოთაც ვნახეთ, ეს ერთმანეთს არ გამორიცხავდა!), მაგრამ, წასვლისას, მიავიწყდათ. არადა, ყველა ქართველი მემუარისტი – საკუთრივ, ტიცთან ტაბიძე (ტაბიძე, 1923), ნიკოლო მიწიშვილი (მიწიშვილი, 2006, გვ.164-165), ნინო ტაბიძე (ტაბიძე, 2016, გვ. 99-100) და ილია ერენბურგი („...შემთხვევით ბათუმში ჩავიდნენ ქართველი პოეტები და გაზეთში წაიკითხეს, რომ „ორმაგი აგენტი ოსიპ მანდელშტამი“ თავს პოეტად ასაღებს. მათ მიაღწიეს ოსიპ ემილის ძის გათავისუფლებას“ (ერენბურგი, 1990, გვ. 316), სხვადასხვა ვარიაციით, მაგრამ პირმტკიცედ იმეორებენ, რომ მანდელშტამი ქართველმა პოეტებმა თუ პოეტმა (ტ. ტაბიძე) გაათავისუფლებინეს.

ვთქვათ, ნარკვევ „დაბრუნებაში“ ეს (ამგვარად თუ იმგვარად) ეწერა; ვთქვათ, „ქართველთაგან ვიღაცამ“ მართლაც სთხოვა მანდელშტამს ამის „ამოღება“; ვთქვათ, მერე ეს პასაჟი იდუმალად თავისით დაიკარგა... მან ხომ დაწერა ახალი ვერსია, რომელსაც „მენშევიკები საქართველოში“ უწოდა და რომელიც მაგავე ფაქტობრივ მასალას დააფუძნა – რატომ არ შეიტანა ეს ადგილი? ნარკვევში „მენშევიკები საქართველოში“ მხოლოდ ისაა ნათქვამი, რომ ციხიდან პრობოლშევიკურად განწყობილმა ბადრაგმა დაიხსნა და არა – ქართველი პოეტის ჩარევამ! ან: თუკი ასე ნაწყენი იყო ქართველ პოეტებზე, ტფილისში ყოფნისას ორი კვირის განმავლობაში რად იჯდა მათ სუფრაზე, რად ეძინა მათ მიერ გამოძებნილ წვირიან სასტუმროში, რატომღა ჩავიდა თბილისში მეორედ, იმხანად უკვე – მეუღლესთან ერთად?

ეს კითხვები უპასუხობა, მაგრამ მათი დასმა მკვლევრის ვალდებულება მგონია.

***

ტექსტი იმით გრძელდება, რომ ავტორი ვიღაც თანამგზავრთან ერთად რუსული გაზეთის რედაქციაში მიდის (ალბათ საიმისოდ, რომ უშველონ. შესაძლოა, პირდაპირ ცრემლი მოგადგეს თვალზე, თუ რა საშინელ პირობებში უმყოფებიათ ციხეში (!) რუსი პოეტი! გ.ჯ.), მაგრამ, თითქოს საგანგებოდ, გაზეთი „ვრანგელური“ ანუ თეთრგვარდიული ორიენტაციისა აღმოჩენილა. რის ვაივავლახით მიუკვლევიათ სხვა გაზეთის, „უფრო შესაფერისი“, რედაქციისათვის. რედაქტორს, სავარაუდოდ, უცვნია ავტორი და მისი ამბავი სამოქალაქო გენერალ-გუბერნატორ ბენიამინ ჩხიკვიშვილისთვის (ორიგინალში გვარი ყველგან შეცდომით მეორდება: Чиквишвили, გ.ჯ.) უმცნია. ავტორის აღწერით, მას „წმინდანით ინტელიგენტური სახე და თხასავით გრძელი პატრიარქალური წვერი“ ჰქონია. გენერალს ლაკონიურად გაუძევებია გუშავი („Пошел вон“), მაშინვე რომელიღაც რვეული დაუდია წინ პოეტისათვის და შეუჩვილა: „ღვთის გულისათვის, რას იტყვი ამ ნაწარმოებზე – ეს კაცი პირდაპირ ჩვენს კომპრომეტაციას ეწევა!“. რვეული გამომდგარა პოეტ ნიკოლოზ ივანეს ძე მაზურკევიჩის (1893-?) – ალბომი, რომელშიც ეწერა პანეგირიკები ქართული მენშევიკური მთავრობის წარმომადგენლებისადმი. ავტორი გვარწმუნებს, ყოველი მათგანი, დაახლოებით, ასე იწყებოდაო: „ო შენ, დიდო ჩხიკვიშვილო, ო შენ, ჟორდანია, მთელი მსოფლიოს სასო-

ეზავ!“ (ორიგინალშია: О ты, великий Чиквишвили, О ты, Жордания, надежда всего мира...), „მითხარით, ნუთუ ის თქვენში კარგ პოეტად ითვლება? მან ხომ სურიკოვის პრემია მიიღო...“ .

კომენტატორთა შენიშვნისამებრ, უნდა იხსენიებოდეს გლეხურ პოეტად მიჩნეული ივან სურიკოვის (1841-1880) მიმდევართა 1872-1921 წწ.-ში არსებული ჯგუფი. უცნობია, პოეტი ნიკოლოზ მაზურკევიჩი რითიმე უკავშირდებოდა თუ არა ივან სურიკოვის მიმდევართა ჯგუფს ან, საერთოდ, იყო თუ არა რაიმე პრემიის ლაურეატი. არა სურიკოვის, არამედ – პუშკინის პრემიის ლაურეატი 1915 თუ 1916 წელს გამოქვეყნებული ლექსებისათვის გახლდათ პოეტი ვლადიმირ მაზურკევიჩი (1871-1942) (Мандельштам, 1990, გვ. 392).

ნიკოლოზ მაზურკევიჩი ნოვოროსიისკელი იყო და 1914-1917 წწ.-ში სათავეში ედგა პი-ატიგორსკში გამომავალ ლიტერატურულ-მხატვრულ და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ჟურნალს Кавказский Журнал. 1918 წლიდან ჟურნალი თბილისში გამოდის, ოღონდ მის რუსულ სახელწოდებას ქართულიც – „დალოცვილი საქართველო“ – დამატებია. 1920 წლის 14 აგვისტოს ნომრის გარეკანზე მართლაცაა ნოე ჟორდანია პორტრეტი და მაზურკევიჩის მისდამი მიძღვნილი ლექსი, რომლის ფრაგმენტის ქართულად ამეტყველება ასეც შეიძლება (დალოცვილი საქართველო).

„ო ჟორდანია, შემოგბედავ შმაგ ლექსს, დიახაც,
ნაღდა და გულწრფელს, ყალბი ხოტბა რასაც არ ჰქვია,
შენ, ვინც გადურჩი ურწმუნობას, ბიწს, ანარქიას –
შენ, ვინც დევმირი, სასწაული და გენია ხარ!“

(ორიგინალშია: „Жордания! Прости за этот вольный стих – // Он искренен, без тени лицемерья, – // Среди анархии, среди бурь, среди пошлости, безверья // Ты – Чудо-Богатырь, ты – гений, ты – велик!“ (იბ. ა. ჩერნოვის ფელეტონი გაზეთ „Грузия“-ში (Тифлис, 1920, № 127, 28 сентября).

* * *

ნარკვევ „დაბრუნების“ ანალიზი მანდელშტამის შემოქმედებითი და პიროვნული პორტრეტის რამდენიმე ცნობილ პლასტს მორიგად ათვალსაჩინოებს:

მანდელშტამი, როგორც მჭვრეტელი, ყოველთვის ირონიულია. შეიძლება იფიქრო კიდევ, რომ მას უირონიოდ (ხშირად – უსარკაზმოდაც) წერა საერთოდ არ შეუძლია. საქებარი ფორმა სინამდვილეში გასაკიცხია, ან – პირიქით. მისი თანხმობა თითქმის ყოველთვის უარყოფაა, და მისი „არას“ მიღმა ყოველთვის „დიახ“ კრთის. რა კეთილშობილური მიზანიც უნდა ამომრავებდეს, იდეა ყოველთვის უარყოფითი საშუალებებით გამოითქმის. ეს მას დაკმაყოფილების განცდას უჩენს, და არა – მხოლოდ ესთეტიკური დაკმაყოფილებისა. ასე „მუშაობს“, ალბათ, მანდელშტამის ფსიქიკის თავდამცავი მექანიზმი. მისი წიკწიკი სამწერლო კონსტიტუციასაც განაპირობებს, ცხადია, სავსებით არაერთგვაროვანი ფორმით, ხარისხითა და ინტენსივობით.

არ გამოირიცხება მოდერნისტული „სტანდარტისადმი“ ერთგულებაც, როცა ირონია სამყაროსგან საკუთარი ცნობიერების აბსტრაქტიზების, სოციალური სინამდვილისაგან გაუცხოებისა და სუბიექტური თვითჩაღრმავების საშუალებაა.

პოლიტიკური პრეფერენციისა თუ კუთვნილების თვალსაზრისით, პოეტი თანაურგმნობს საბჭოთა ხელისუფლებას და კილავს ყველაფერს, რაც მას ეწინააღმდეგება: ამჯერად ეს დამოუკიდებელი საქართველოა. მის ქცევას პიროვნულ სტანდარტებთან ერთად განაპირობებს პოლიტიკური კონიუნქტურაც, რომლის მსახურებასაც პოეტი არ უცხოობს. პირიქით: სარფიანად იყენებს.

როგორც ჩანს, ეს იმ ეტაპად უნდა მივიჩნიოთ, როცა პოეტი ჯერ ისევ ადამიანია და არა – პოეტის არქეტიპი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- მდივანი ზაქარია. მდივანი ზაქარია, http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/მდივანი_ზაქარია.
- მიწიშვილი, ნ. (2006). ქართული ქრონიკა რევოლუციის დროიდან, თბილისი, „ინტელექტი“.
- ტაბიძე, ნ. (2016). ცისარტყელა განთიადისას, ტიცვიანი და მისი მეგობრები, „არტანუჯი“, თბილისი.
- ტაბიძე, ტ. (1923). გასტრალიორი ჭონტოლი, გაზ. „რუბიკონი“, 14, კვირა, 25 აგვისტო.
- Возвращение (2011). Осип Манделъштам, Полное собрание сочинений и писем в трех томах, Том 3, ПРОЗА, ПИСЬМА, Москва, „Прогресс-Плеяда“.
- Воспоминания Рюрика Ивнева, (1981). Вместе с Луначарским, <http://lunacharsky.newgod.su/bio/rurik-ivnev-vmeste-s-lunacharskim/>
- Городецкий, Сергей Митрофанович. Лаборатория Фантастики, <https://fantlab.ru/autor5926>
- Енишерлов, Владимир. (2016). „Акмеистов было шесть...“, <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/11707.php>
- Ивнев, Рюрик. (1981). У ПОДНОЖИЯ МТАЦМИНДЫ, <https://profilib.org/chtenie/143212/ryurik-ivnev-u-podnozhija-mtatsmindy.php>
- Ивнев, Рюрик. (1995). Последний имажинист, Маяковский и его время, Опубликовано в журнале Арион, номер 1, 1995, <https://magazines.gorky.media/arion/1995/1/poslednij-imazhinist.html>
- Ивнев, Рюрик. (2009). Новые тетради дневников, Опубликовано в журнале Крещатик, номер 2, <https://magazines.gorky.media/kreschatik/2009/2/novye-tetradi-dnevnikov.html>
- Кавказский Журнал (1920). Кавказский Журнал – დალოცვილი საქართველო, <http://www.nplg.gov.ge/ec/ka/pd3/search.html?cmd=search&pft=biblio&q=700%3АМазуркевич+Н.И>
- Куферштейн, Ефим. (1998). Странник нечаянный, книга о Николае Агнивцеве – поэте и драматурге., Издание 2-е, исправленное и дополненное, Библиотека Всемирного клуба петербуржцев, Санкт-Петербург, 1998, https://imwerden.de/pdf/kuferstein_strannik_nechayanny_agnivtsev_1998__ocr.pdf
- Манделъштам, Осип. (1987). Возвращение, Юность, 9.
- Манделъштам, Осип. (1999). СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ЧЕТЫРЕХ ТОМАХ, ТОМ ЧЕТВЕРТЫЙ, ПИСЬМА, АРТ-БИЗНЕС-ЦЕНТР, МОСКВА.
- Нерлер (1990). Осип Манделъштам, Стихотворения, Переводы, Очерки, Статьи, Тбилиси, „Мерани“.
- Петников, Григорий. (2012). Страничка воспоминаний (Осип Манделъштам), Предисловие, публикация, примечания Полины Поберезкиной, გვ. 315, http://sites.utoronto.ca/tsq/40/tsq40_petnikov.pdf
- Никольская Т. (2000). „Фантастический город“. Русская культурная жизнь в Тбилиси (1917–1921). Москва.
- Огоньк (2020). Манделъштам в „Огоньке“ 1923 года, <https://1-9-6-3.livejournal.com/582191.html>
- Серебряный, Даниил, Городецкий, Сергей. (2006). Стихи, воспоминания, <https://stihi.ru/2006/02/07-734>
- Сеславинский, Михаил. (2016). Мой друг Осип Манделъштам. Михаил Сеславинский всмотрелся в наследие поэта библиофильским взглядом., <https://www.kommersant.ru/doc/2889450>
- Ставропольеведение (2010). Ставропольеведение, Ч. I, Черная Т. К. , Литературный край ставрополье М.: „Надыршин“, <https://studfile.net/preview/6326589/>
- Чернов, А. (1920). Фельетон, „Грузия“, 127, 28 сентября.
- Эренбург, И. (1990). Люди, годы, жизнь, ВОСПОМИНАНИЯ В ТРЕХ ТОМАХ, ТОМ ПЕРВЫЙ, КНИГИ ПЕРВАЯ, ВТОРАЯ, ТРЕТЬЯ, ИЗДАНИЕ ИСПРАВЛЕННОЕ И ДОПОЛНЕННОЕ, Москва, „Советский Писатель“.

References:

- Mdivani Zakaria. [Mdivani Zakaria]. http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/mdivani_zakaria.
- Mits'ishvili, N. (2006). Kartuli kronik'a revolutsiis droidan. [Georgian Chronicle since the Revolution]. Tbilisi: „int'elekt'i“.
- T'abidze, N. (2016). Tsisart'q'ela gantiadis, T'itsiani da misi megobrebi. [Rainbow at Daybreak, Titsian and his Friends]. Tbilisi: „art'anuji“.
- T'abidze, T'. (1923). Gast'rალიორი ch'ont'oli. [Visitor Breeder]. Gaz. „rubik'oni“, 14, k'vira, 25 agvist'o.
- Chernov, A. (1920). Fel'yeton, [Satirical Article]. „Gruziya“, 127, 28 sentyabrya.
- Enisherlov, Vladimir. (2016). „Akmeistov bylo shest'...“ [“There were six Acmeists...”]. <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/11707.php>
- Erenburg, I. (1990). Lyudi, gody, zhizn', VOSPOMINANIYA v TREKH TOMAKH, TOM PERVYY, KNIGI PERVAYA, VTORAYA, TRET'YA, IZDANIYE ISPRAVLENNOYE I

- DOPOLNENNOYe, [People, Years, Life, MEMORIES in TREKH VOLUMES, VOLUME ONE, BOOKS ONE, TWO, THREE, EDITION CORRECTED AND SUPPLEMENTED]. Moskva, „Sovetskiy Pisatel“.
- Gorodetskiy, Sergey Mitrofanovich. Laboratoriya Fantastiki. [Laboratory of Fantasy]. <https://fantlab.ru/autor5926>
- Ivnev, Ryurik. (1981). U PODNOZHIIYA MTATSMINDY, [At the Foot of Mtatsminda]. <https://profilib.org/chtenie/143212/ryurik-ivnev-u-podnozhiya-mtatsmindy.php>
- Ivnev, Ryurik. (1995). Posledniy imazhinist, Mayakovskiy i yego vremya, [The Last Imagist, Mayakovsky and His Time]. Opublikovano v zhurnale Arion, nomer 1, <https://magazines.gorky.media/arion/1995/1/poslednij-imazhinist.html>
- Ivnev, Ryurik. (2009). Novye tetradi dnevnikov. [New Diary Books]. Opublikovano v zhurnale Kreshchatik, nomer 2, <https://magazines.gorky.media/kreschatik/2009/2/novye-tetradi-dnevnikov.html>
- Kavkazskiy Zhurnal (1920). Kavkazskiy Zhurnal – dalotsvili sakartvelo, [Caucasian Journal – Dalotsvili Sakartvelo]. <http://www.nplg.gov.ge/ec/ka/pd3/search.html?cmd=search&pft=biblio&qs=700%3AMazurkevich+N.I>
- Kufershteyn, Yefim. (1998). Strannik nechayanny, kniga o Nikolaye Agnivitseve – poete i dramaturge. Izdaniye 2-ye, ispravlennoye i dopolnennoye. [Wanderer unintended, book about Nikolai Agnivitsev - poet and playwright., Edition 2, corrected and supplemented]. Biblioteka Vsemirnogo kluba peterburzhtsev. Sankt-Peterburg, 1998, https://imwerden.de/pdf/kufenstein_strannik_nechayanny_agnivitsev_1998_ocr.pdf
- Mandel'shtam, Osip. (1987). Vozvrashcheniye, [Homecoming]. Yunost', 9.
- Mandel'shtam, Osip. (1999). SOBRANIYe SOCHINENIY V CHETYREKH TOMAKH, TOM CHETVERTYY, PIS'MA, ART-BIZNES-TSENTR, [Collected Works in 4 Volumes, Volume 4, Letters Art-Business-Center]. MOSKVA.
- Nerler (1990). Osip Mandel'shtam, Stikhotvoreniya, Perevody, Ocherki, Stat'i. [Osip Mandelstam, Poems, Translations, Essay, Articles]. Tbilisi: „Merani“.
- Nikol'skaya T. (2000). „Fantasticheskiy gorod“. Russkaya kul'turnaya zhizn' v Tbilisi (1917–1921). [“Fantastic City.” Russian Cultural Life in Tbilisi (1917-1921)]. Moskva.
- Ogon'k (2020). Mandel'shtam v „Ogon'ke“ 1923 goda. [Mandelstam in “Ogoniok” of 1923]. <https://1-9-6-3.livejournal.com/582191.html>
- Petnikov, Grigoriy. (2012). Stranichka vospominaniy (Osip Mandel'shtam), Predisloviye, publikatsiya, primechaniya Poliny Poberezkinoy, [Page of Memoirs (Osip Mandelstam), Preface, publication, notes by Polina Poberezhkina]. 315 p. http://sites.utoronto.ca/tsq/40/tsq40_petnikov.pdf
- Seslavinskiy, Mikhail. (2016). Moy drug Osip Mandel'shtam. Mikhail Seslavinskiy vsmotrel'sya v naslediyе poeta bibliofil'skim vzglyadom. [My friend Osip Mandelstam. Mikhail Seslavinsky looked at the poet's legacy with a bibliophile look.]. <https://www.kommersant.ru/doc/2889450>
- Serebryanny, Daniil, Gorodetskiy, Sergey. (2006). Stikhi, vospominaniya. [Poems, Memoirs]. <https://stihi.ru/2006/02/07-734>
- Stavropol'yevedeniye (2010). Stavropol'yevedeniye, CH. I, Chernaya T. K. , Literaturnyy kray stavropol'ye. [Stavropol Studies. Part I, Chiornaya T.K., Literary Region Stavropol]. M.: „Nadyrshin“, <https://studfile.net/preview/6326589/>
- Vozvrashcheniye (2011). Osip Mandel'shtam, Polnoye sobraniye sochineniy i pisem v trekh tomakh. Tom 3, PROZA, PIS'MA, [Homecoming (2011). Osip Mandelstam, Complete Set of Works and Letters in 3 Volumes, Volume 3, Prose, Letters]. Moskva, „Progress-Pleyada“.
- Vospominaniya Ryurika Ivneva, (1981). Vmeste s Lunacharskim, [Memoires of Rurik Ivnev. Together with Lunacharsky]. <http://lunacharsky.newgod.su/bio/rurik-ivnev-vmeste-s-lunacharskim/>